

ADANA KUVA-YI MİLLİYESİ'NİN KARAIŞALI'DA TEŞKİLATLANMASI

Süleyman HATİPOĞLU*

ÖZET

Mondros Mütarekesi'nin 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanmasından sonra Adana ve yöresi Fransız işgaline uğramıştı. Bu işgal sırasında Fransa bölgede emeli bulunan Ermenilerle birlikte hareket etmişti. Zira Fransa'nın sömürge politikası gelecekteki Ermeni isteklerinin yegane dayanağını oluşturacaktı. Bu durumdan Fransa'nın amacı, Adana Vilayetinin işgalinde Ermenilere askerî harekatta yer vererek, Çukurova'nın idari yönden Ermenileştirilmesiydi.

Böylece bölgede hakim bir millet iken bir anda sömürge halkı durumuna düşen ve hızla sahip olduğu toprakları elinden çıkarmaya mecbur edilen Türk halkının bu duruma müsaade etmesi düşünülemezdi. Nitekim kısa sürede ferdi teşebbüsler şeklinde ve daha çok intikam gayesine dayalı mukavemet hareketlerinin ortaya çıkması engellenememiştir.

Adana'daki Kuva-yı Milliye mensupları işgalden sonra Sivas'a giderek Mustafa Kemal Paşa'dan talimat almışlardı. Bundan sonra Kayseri ve Niğde'de teşkilatlanmışlar, daha sonra ise 01 Nisan 1920 tarihinde Kuva-yı Milliyecilerin eline geçen Karaisalı'ya taşınarak faaliyetlerini burada devam ettirmiştir. Karaisalı, Çukurova'nın Kuva-yı Milliye merkezi olmuş bütün Adana'daki Millî Direniş hareketleri buradan organize edilmiş ve yönetilmiştir.

25 Mayıs 1920'de Pozantı ve yöresi düşmandan temizlendikten sonra 5 Ağustos 1920'de Mustafa Kemal Paşa maiyetiyle Pozantı'ya gelmiş, burada bir kongre toplayarak, Adana Vilayet Merkezini Pozantı'da oluşturmuştu.

*Dr., Mustafa Kemal Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, shatip@mku.edu.tr

Böylelikle bölgedeki Millî Kuvvetlerin Merkez Karargahı da Karaisalı'dan Pozantı'ya nakledilmişti.

Pozantı Kongresi neticesinde Ankara'ya bağlanan Bölge Kuva-yı Milliyesi; Pozantı-Karaisalı yöresinden başlayarak bütün Çukurova'ya yayılmıştı. Böylece bölgedeki Millî Mücadele bütün hızıyla devam etmiş ve Sakarya Meydan Muharebesi'nin büyük ve önemli bir zaferle sonuçlanması üzerine; Türkiye ile Fransa arasında 20 Ekim 1921 tarihinde imzalanan Ankara İtilafnamesi ile bölge tamamen Fransız işgalinden kurtulmuştu.

Hülasa bu bildirimizde; Adana ve Karaisalı civarındaki Kuva-yı Milliye'nin teşekkülünü ayrıca bu yöredeki mücadeleleri ve Ankara İtilafnamesiyle bölgenin Fransız işgalinden kurtarılması konuları değerlendirecektir.

Anahtar Kelimeler: Adana, Fransa, Karaisalı, Kuva-yı Milliye, Pozantı Kongresi.

GİRİŞ

Avrupa'da 18. yüzyılda başlayan Sanayi İnkılabından sonra Batılı büyük devletler sömürge politikası takip etmeye başlamışlardı. Bu politikaya bağlı olarak da, asırlardan beri Ortadoğu'da hâkimiyet kurmuş Osmanlı Devleti'ni parçalamak için harekete geçmişlerdi. İşte Şark Meselesi adı altında, bu muazzam topraklara sahip Türk devletini ortadan kaldırmak amacıyla onu "Hasta Adam" ilân ederek, çeşitli defalar aralarında gizli anlaşmalarla paylaşmışlardı. Aralarında yaptıkları bu anlaşmalara dayanarak, yer yer Osmanlı Devleti'nin topraklarını fırsat buldukça işgal etmişlerdi. Böylece İngiltere, Fransa, Rusya, İtalya gibi devletler, imparatorluğun ucundan kıyısından toprak koparmışlardı.

Büyük devletler sömürgecilik amacıyla aralarında rekabete girişince 1914 yılında Birinci Dünya Savaşı'nın çıkmasına sebep olmuşlardı. Bu savaşa da Osmanlı Devleti Almanya'nın yanında savaşa katılmış ve sonunda mağlup olan Osmanlı Devleti 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'ni imzalama durumuna gelmesi ile İtilaf Devletleri'ne bu büyük imparatorluğu ortadan kaldırma, yani Şark Meselesini tamamen kendi istedikleri şekilde halletme fırsatını vermişti.

Diğer taraftan Yıldırım Orduları Grubu Komutanı Mustafa Kemal Paşa'nın Adana'da bulunduğu günlerde göstermiş olduğu büyük çabalarına rağmen, söz konusu mütareke gereğince Kasım 1918 tarihinden itibaren bölgede başlayan İngiliz-Fransız ortak harekâtı, bir müddet sonra yani 15 Eylül 1919 tarihinde gerçekleşen Suriye İtilafnamesi ile tam bir Fransız işgaline dönüşmüştü.¹

Birinci Dünya Savaşı'ndan diğer devletler gibi yorgun çıkan Fransa da Adana yöresinde işgalini uzun süre devam ettiremezdi. Ancak, bölge üzerindeki Ermenilerin tarihî ve millî emelleri Fransa için bir vasıta olarak kendisini göstermiştir. Bu durum dikkat çekici bir paradoks da meydana getirmişti. Zira Fransa'nın sömürge politikası gelecekteki Ermeni isteklerinin yegâne dayanağını oluşturacaktı.²

¹ Süleyman Hatipoğlu, "Millî Mücadele'de Suriye İtilafnamesi'nin Yeri" *Millî Mücadele'de Güney Bölgesi Sempozyumu (25-27 Aralık 2013 Gaziantep)*, Ankara, 2015, s. 202.

² S. Hatipoğlu, a.g.m., s. 202.

Bu durum Çukurova bölgesinde Ermeni-Fransız işbirliğini ortaya çıkarmış ve neticede bu hareket Ermeni zulmüne dönüşerek, Türkleri tehdit eder bir hal almıştır. Ermenileri böyle davranmaya sürükleyen en büyük sebep, Fransa'nın Çukurova'da kurulacak olan tampon bir Ermeni Devleti ile Türkiye'nin Suriye'ye doğrudan müdahalesini önleyecek ve bu ise Suriye'deki Fransız hâkimiyetine bir güvence meydana getirecekti.³ Zaten Fransa'nın Çukurova politikası başlıca iki doğrultuda kendisini göstermekteydi: Ermenilere askerî harekâta yer verilmesi ve Çukurova'nın idarî yönden Ermenileştirilmesi,⁴ bunun tabii sonucu olarak da bölgede Ermeni mezaliminin şiddetlendiğini görmekteyiz.

Böylece bölgede hâkim bir millet iken bir anda sömürge halkı durumuna düşen ve hızla sahip olduğu toprakları elinden çıkarmaya mecbur edilen Türk insanının bu duruma müsaade etmesi düşünülmeydi. Nitekim kısa sürede ferdi teşebbüsler şeklinde ve daha çok intikam amacına dayalı mukavemet hareketlerinin ortaya çıkması engellenememiştir.

ADANA VİLAYETİ MÜDAFAA-İ HUKUK CEMİYETİNİN KURULMASI

Fransızlar 28 Nisan 1919'da Adana'da genel bir arama yaparak, evinde silah ele geçirilen Ahmet Remzi (Yüreğir) Bey gıyabında idama mahkûm edilmişti.⁵ Bu olaydan önce Adana'dan ayrılarak Sivas'a giden A. Remzi Bey orada M. Kemal Paşa ile görüşmüş ve neticede bu görüşmeden aldığı direktifle Kayseri'ye gelerek burada Adana Vilayeti Müdafaa-i Hukuk Cemiyetini kurmuştu.⁶

Daha sonra Kayseri'den Niğde'ye hareket eden Ahmet Remzi Bey, cemiyetin örgütlenmesini burada şu şekilde devam ettirmiştir. Ahmet Remzi (Yüreğir) Bey, Saadettin (Beybaba) Bey, Hulusi (Akdağ) Bey, Niğdeli Remzi

³ Süleyman Hatipoğlu, *Türk-Fransız Mücadelesi (Orta Toros Geçitleri 1915-1921)*, Ankara, 2001, s. 45.

⁴ Yahya Akyüz, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu 1919-1922*, Ankara, 1988, s. 180-181.

⁵ Ahmet Remzi Yüreğir, "İşgal Zulüm Fecaat, Esaret Karşısında Türk Çocuklarının Gördükleri Fedakârlıklar", *Yeni Adana*, (14 Mayıs 1953), Adana, 1953.

⁶ Gani Girici, "Kilikya Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinde Kimler Vazife Aldı" *Yeni Adana*, (21 Aralık 1977), Adana, 1977, s. 2; Ahmet Remzi Yüreğir, "Adana Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Nasıl Kuruldu" *Yeni Adana*, (5 Ocak 1967), Adana, 1967, s. 3-4.

Bey, Emin Bey (Posta ve Telgraf Müdürü), Tevfik (Gülek) Bey, Kethüzade İbrahim Bey'den meydana gelen bir yürütme kurulu oluşturmuştur.⁷

Böylelikle cemiyet önce Kayseri, sonra Niğde olmak üzere faaliyetlerde bulunmuş daha sonra ise 1 Nisan 1920 günü millî kuvvetlerin eline geçen Karaisalı'ya taşınarak faaliyetini burada sürdürmüştür.⁸

ADANA CEPHESİNİN AÇILMASI

Sivas Kongresi'nden sonra, Kuva-yı Milliye Teşkilatı, Temsil Heyeti Başkanı Mustafa Kemal'in emir ve direktifleriyle Karaisalı'da düzenli bir hale getirilmişti.

Diğer yandan, Kozan'ın Fransızlar tarafından işgali üzerine Kozan'dan kaçarak, Sivas'a ulaşan üç kişilik bir heyet, 30 Ekim 1919 günü akşamı, Adana'nın durumunu görüşmek ve bilgi almak üzere Temsil Heyeti bunları davet etmişti.⁹ Kozan Heyeti'nin, Temsil Heyeti'ne Kozan'dan başka yerler hakkında bilgileri olmadığını ve fakat bütün Kozanlıların işgale karşı koymak istediklerini, silah ve cephanelerinin olmadığını, buna karşılık malca ve bedence her türlü yardımdan çekinmeyeceklerini bildirdiler. Ayrıca Kayseri sancağına bağlı Develi kazası bölgesinde bulunan Aydınli aşiretinin de çıkarabileceği 5.000 kadar silahlı kuvvetten yararlanmanın mümkün olabileceğini de açıkladılar.¹⁰

Kozan Heyeti'nin vermiş olduğu bu bilgiler, Temsil Heyeti'nde memnurluk yaratmış ve bölgede teşkilat kurulması hakkında karar verilerek, Topçu Binbaşısı Kemal "Kozanoğlu Doğan Bey" ve piyade Yüzbaşısı Osman Nuri de "Aydinoğlu Tufan Bey" takma adı ile göreve başlamışlardı.¹¹

Daha sonra da Edirneli Yüzbaşı Ali Ratıp "Tekelioğlu Sinan Bey" takma adıyla Heyet-i Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal ile yaptığı telgraf

⁷ S. Hatipoğlu, a.g.e., s. 70-71; G. Girici, a.g.m., s. 2.

⁸ Gani Girici, "Kilikya Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinde Kimler Vazife Aldı", **Yeni Adana**, (21 Aralık 1977), Adana, 1977, s. 2.

⁹ Bu heyet: Kurtoğlu Hulusi, Dava Vekili Mustafa ve Halil Efendilerden İbaretli. Bkz. Kasım, Ener, **Çukurova'nın İşgali ve Kurtuluş Savaşı**, İstanbul, 1963, s. 32; Sebahattin Selek, **Millî Mücadele (Ulusal Kurtuluş Savaşı)**, İstanbul, 1981, s. 540.

¹⁰ S. Selek, a.g.e., s. 540 vd. **ATASE, İstiklal Harbi Güney Cephesi**, C 4, Ankara, 1966, s. 68 vd.; Hulki Saral, **Vatan Nasıl Kurtuldu**, Ankara, 1970, s. 19 vd.

¹¹ Mustafa Kemal Paşa'da 01.11.1919 tarihinde Evrek Belediye Başkanlığına gönderdiği bir yazıda bu durumu bildiriyordu. Bkz. **Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri**, C IV, Haz. Nimet Arslan, Ankara, 1964, s. 110.

muharebesinde Adana Bölgesi Kuvâ-yı Milliye Komutanlığına atandı ve vazifesi kendisine bildirildi.¹²

Tekelioğlu Sinan Bey'in bu göreve tayin edilmesiyle bölge ikiye ayrılmıştı:¹³

Doğu Bölgesi: Zamantı Çayı-Tumlukale-Yumurtalık hattı (dahil) ile Göksun-Andırın-Kaypak hattı (dahil) arası, bu bölgenin komutanlığına Aydınnoğlu Tufan Bey memur edilmişti.

Batı Bölgesi: Zamantı Çayı-Tumlukale-Yumurtalık hattı (hariç) ile Maden (Bereketli)-Pozantı-Tarsus hattı (dahil) arası, bu bölgenin komutanlığına da Tekelioğlu Sinan Bey memur edilmişti. Bütün Adana Bölgesi Kuva-yı Milliye Komutanlığına da Kozanoğlu Doğan Bey atanmıştı.¹⁴

Osman Tufan anılarında bu konuyu şöyle anlatmaktadır:¹⁵ “Bu heyetin Kayseri’ye hareket etmesi istendi. Sivas’tan hareket eden heyet Kayseri’ye vardı. Kemal Paşa; 20. Kolordu Kumandanı Ali Fuat (Cebesoy) Paşa’ya da emir buyurmuş, o da Kayseri’ye geldi (3 Aralık 1919). Kendisi 41. Tümen Kumandanı Emrullah (Mümtaz) Bey’i de çağırmişti. Bizi istemişler yanına gittik. Önümüzde harita açarak bu bölgenin tek elden idaresinin zor olduğunu söyleyerek ikiye ayırılım, ikinci arkadaş kim olacak kim olacak diye sordu. Ben de Kayseri’de o arada tanışıp Müdafaa-i Hukuk Nizamnameleri verdiğim Jandarma Yüzbaşısı Ali Ratıp (Sinan Tekelioğlu) Bey’i söyledim. Tümen Komutanı Emrullah Bey’in Canım o kanı delinin biri, kaş yaparken göz çıkarır şeklindeki itirazına, Ali Fuat Paşa: Bize böyle bir adam lazım dedi ve onu da getirtti. Haritayı masanın üzerine serdi. Zamantu suyu hudut olmak üzere bölgeyi ikiye ayırdı. Bana, Doğu Kilikya’yı (Osman Tufan) ve Ali Ratıp (Tekelioğlu Sinan) Bey’e Batı Kilikya’yı verdi. Böylece görev taksiminden sonra herkes görev yerine hareket edecekti ve Emrullah Bey’e ise silah, cephane v.s. hususlarda bizi desteklemesini emretti”.

¹² Süleyman Hatipoğlu, **Fransa’nın Çukurova’yı İşgali ve Pozantı Kongresi**, Ankara, 1989, s. 26.

¹³ **ATASE, Türk İstiklal Harbi, Güney Cephesi**, C 4, Ankara, 1966, s. 68-69.

¹⁴ Hulki Saral - Tosun Saral, **Vatan Nasıl Kurtuldu**, Ankara, 1970, s. 21-23; **ATASE, Türk İstiklal Harbi, Güney Cephesi**, C 4, Ankara, 1966, s. 69; Süleyman Hatipoğlu, **Fransa’nın Çukurova’yı İşgali ve Pozantı Kongresi**, Ankara, 1989, s. 26.

¹⁵ Osman Tufan, **Kilikya Doğu Bölgesinde Millî Hareketler ve Kozan Sancağı ile Mülhakatın Kurtuluş Hatıraları**, İstanbul, 1964, s. 48; Taha Toros, **Kurtuluş Savaşı’nda Çukurova**, Ankara, 2001, s. 77.

Böylece, Sivas Kongresi'nden sonra vatanın müdafaası ve Türk kuvvetlerinin boşaltılmak zorunda kaldığı Adana bölgesinde de savunma için kurulması düşünülen Millî Ordu hakkında gerekli kararlar alınmış ve bunun için esaslı bir nizamname dahi hazırlanmıştı. Böylelikle Çukurova bölgesinin düşmandan temizlenmesi konusu Sivas Kongresi'nde de gündeme gelerek bazı faaliyetlere girişilmesine sebep olmuştu. Nitekim Mustafa Kemal Nutuk'ta;¹⁶ “*Maraş ve Ayıntab'a Kılıç Ali Bey'i ve Kilikya muntkasına da Topçu Binbaşısı Kemal ve Yüzbaşı Osman Tufan Beyleri göndererek ciddi bir teşkilat ve teşebbüsata geçtik*” demektedir.

Hakikaten Sivas Kongresi'nden sonra Çukurova Bölgesinde faaliyetlere hız verilmiş ve bölgedeki çete savaşlarından Millî Ordu'ya geçiş emareleri de görülmeye başlamıştı. Mustafa Kemal; “*Hususi olarak Osman, Tufan ve Recep Zühtü Beylere şu talimatı verdim: Harekat-ı Milliye aleyhinde küstahlık edenler hakkında yapılacak muamele icab edenlere bildirilmiştir. Vaziyeti bit-takip harfiyyen tatbik olunup olunmadığını ve müsamaha görüldüğü takdirde bizzat müdahale ederek eşhas-ı malumenin tevkifi ve hempalarının iskati met-lubdur. Bu babda lüzum hâsıl olursa, her kime karşı olursa olsun, icabım ifâde tereddüde mahall yoktur.*”¹⁷ diyerek, bölgede Kuva-yı Milliye'nin organize edilmesi ve Millî Ordu'nun kuruluşunda hiçbir engelin tanınmaması hususunda bizzat direktif vermişti. Böylece yöredeki halkın mücadelesinde yararlı olacak, küçük rütbeli fakat yetenekli subaylar gönderilmişti. Bunlar halkı teşkilatlandırarak, Fransızlara karşı mücadeleyi yürüteceklerdi.¹⁸

Diğer taraftan, daha önce değindiğimiz 15 Eylül 1919'da İngiltere ile Fransa arasında imzalanan Suriye İtilafnamesi'ne göre; Adana, Urfa, Antep ve Maraş'taki İngiliz birlikleri buraları tahliye etmişler ve bunun üzerine Fransız birlikleri de adı geçen yerleri işgal etmişlerdi.

KARAIŞALI'YA TÜRK BİRLİĞİNİN GİRİŞİ (1 Nisan 1920)

Suriye İtilafnamesi'nden sonra, Adana ve civarının askerî yönetimi Fransızların eline geçmiş ve vilayetin asayişi de bozulmuştu. Bunun üzerine Fransızlar, emniyet teşkilatına Ermenileri yerleştirerek, Türkleri sindirip vilayetin

¹⁶ Mustafa Kemal, **Nutuk**, C 1, İstanbul, 1982, s. 278; **Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyan-nameleri**, C IV, s. 110.

¹⁷ Mustafa Kemal, **Nutuk**, C 1, s. 255.

¹⁸ Taha Toros, **a.g.e.**, s. 76 vd.; Süleyman Hatipoğlu, “Millî Mücadele'de Karaisalı”, **Güneyde Kültür Dergisi**, S 112 (Haziran, 1998), Antakya, 1998, s. 19-20.

güvenliğini sağlamak istemişler ve ayrıca Vali Celal (Saraç) ile çevresinde toplanmış bulunan Müslüman Türk halkını da baskı altına almaya çalıştılar. Böylece Fransa bölgede uyguladığı sömürge politikasının doğuracağı tepkiyi kavrayamamış, şiddet siyasetini gün geçtikçe arttırmıştı.¹⁹

Bu arada Adana'da durum Türkler için kritik bir ortamda giderken, Millî Kuvvetler'in bir müfrezesi Karaisalı'ya doğru ilerliyordu. Niğde'de hazırlığını tamamlayan Batı Kilikya Cephesi Komutanı Tekelioğlu Sinan, yanında Üsteğmen Mustafa, Vahit Doğan ve Teğmen Besim Albayoğlu bulunduğu halde müfrezesiyle 24 Mart 1920'de Fransızların Cevizli Karakolunu basarak, buradaki Türk jandarmaları Kamışlı'ya getirilmiş ve Bucak müdürü ise görevinde bırakılmıştı. Bu sırada Kamışlı'dan Karakâhya o cephenin komutanlığına atanmış, 28 Mart 1920'de ise Karanfil Dağı aşılmış ve Karaisalı ilçesinin Yeniköy, Sofulu Fransız karakolları düşürülmüştü. Bu durumu öğrenen halk bayram havasına girmişti. Bu başarılarda Jandarma Bölük Komutanı Rasim Albayoğlu ve askerlerinin rolü büyük olmuştur.²⁰

Bundan sonra da Tekelioğlu Sinan, ilgililere Sofulu Köyü'nden şu emri yayınlamıştı:²¹

Komutanlık Emri

1-Altı müfreme Yeniköy'den Karsantı'ya yürüyecek ve burasını işgal edecektir. Ben şimdi hareket ediyorum.

2-Ağırlıklar ve Teğmen Kemal Şahin müfrezesi Sofulu köyünde kalarak emrimi bekleyecektir.

29 Mart 1920

Sinan

Gerçekte Sinan Tekelioğlu'nun gücü ancak bir müfrezeden ibaretti. Fakat vermiş olduğu bu emirle Millî Kuvvetlerin gücünü olduğundan fazla göstererek düşmana korku salmak istemişti. Bu arada Sinan Tekelioğlu müfrezesiyle yürüyüşüne devam ederek 30 Mart 1920 günü de Karsantı'ya girmiş ve burada da sevgi ve saygı görmüştü. Sinan Tekelioğlu 31 Mart 1920'de tanyerinin

¹⁹ S. Hatipoğlu, a.g.m., s. 20.

²⁰ S. Hatipoğlu, a.g.m., s. 20.

²¹ Süleyman Hatipoğlu, "Millî Mücadele'de Karaisalı", *Güneyde Kültür Dergisi*, S 112 (Haziran, 1998), Antakya, 1998, s. 20.

ağarmasıyla Karsanti'dan yürüyüşe geçmiş ve Hacılı Köyünden de törenle uğurlanarak aynı gün akşamüzeri Karaisalı ilçe merkezine yaklaşmıştı.²²

Millî Kuvvetler'in hızlı ilerleyişini kamufle etmek isteyen Sinan Tekelioğlu, bazı tedbirler alarak Fransızlara bilgi sızmasını önlemek amacıyla telgraf ve telefon hatlarını da kestirerek Karaisalı'ya varacağını haber vermişti. Nihayet 1 Nisan 1920 tarihinde Millî Kuvvetler müfrezesi Karaisalı'da coşkun gösterilerle karşılanarak, kurbanlar kesildi ve askerler ağırlandı.²³ Fransızlar Çukurova'yı işgal ederken, Karaisalı'ya asker göndermemişlerse de halk Ermeni fedailerinin çeşitli zulmüne uğramıştı. Nitekim 1919 yılının Ekim ayında Kızıldağ imamı Hafız Asım ve iki köylü ile Türk jandarmalarından biri de şehit edilmişti. Arapali Köyünden Dede Ağa'nın çiftliği basılmış ve kendisi yaralı olarak kurtulmayı başarmıştı, ama adamlarından ikisi süngülenmişti. Akköprü-Kamışlı yolu üzerindeki Kaleağası Hanı, içindekiler ile birlikte yakılmıştı. İşte Millî Kuvvetlerin gelişi, Fransızların kötü yönetimi sona erdirerek Karaisalı mintikası tamamen düşmandan temizlenmiş oldu.²⁴

KARAIŞALI'DA MİLLÎ TEŞKİLATIN KURULUŞU

Millî Kuvvetler müfrezesi Karaisalı'ya girdikten sonra Tekelioğlu Sinan (Paşa) ve Üsteğmen Mustafa, Özbek takma adıyla (Kurmay Başkanı) onore edildi. Karaisalı Jandarma Komutanı Hasan Bey'e (Akıncı) geniş yetki verildi. Fransızlarla işbirliği yaptığı için halkın nefretini üzerine çeken saatçi Salim, casusluk suçuyla idam edildi. Kaymakam Cemil Bey'in görevinden uzaklaştırılması yeterli görülerek ailesiyle birlikte memleketi Kozan'a gitme isteği yerine getirildi.²⁵ Kaymakamlığa Sadittin atandı. Beybaba diye anılan Sadittin Bey, Karaisalı'nın kurtuluşuyla beraber Niğde'deki (Kilikya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti) tarafından buraya gönderilmişti. Kendisi Bağdat Emniyet Müdürlüğünde bulunmuş, komiteci bir insandı. İşgalde Adana'da iken Fransızlardan kaçarak Niğde'ye gitmişti. Orada cemiyet başkanı Ahmet Remzi (Yüreğir) ve üyelerden Niğde Posta Telgraf Müdürü Emin, Niğdeli Remzi, Adana'lı Hulusi (Akdağ) ve Tevfik (Güle) ile tanışmıştı. Sinan

²² Süleyman Hatipoğlu, a.g.m., s. 20.

²³ Taha Toros, **Kurtuluş Savaşı'nda Çukurova**, Ankara, 2001, s. 77-78; Kemal Çelik, **Millî Mücadele'de Adana ve Havalisi (1918-1922)**, Ankara, 1999, s. 251.

²⁴ Gani Girici, **Kilikya Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinde Kimler Vazife Aldı**, **Yeni Adana**, (21 Aralık 1977), Adana, 1977, s. 2; Süleyman Hatipoğlu, **Türk-Fransız Mücadelesi (Orta Toros Geçitleri 1915-1921)**, Ankara, 2001, s. 71; Kemal Çelik, a.g.e., s. 251.

²⁵ Kemal Çelik, a.g.e., s. 252.

Tekelioğlu'nun da eski tabur arkadaşı idi. Sadittin Beybaba, Belemelik olaylarında belirtileceği üzere, çıkan dedikodu nedeniyle, harp divanının kuruluşu sonucunda tam otorite sağladı. Söz konusu harp divanının, başkan ve üeleriyle yapacağı işler bucak müdürlerine Sinan Paşa tarafından bildirildi. Şöyle ki: *“olağanüstü durumdan ötürü kurmay başkanı Mustafa'nın başkanlığında bir harp divanı kurulmuştur. Savcı Ali Rıza, Yargıç Daniş Reşit, jandarma komutanı Hasan ve Abdullah Ağa bu harp divanının üyeleridir. Gerek köylerde gerekse cephelerde çapulculuğa kalkışanlar ile din ve ahlakımıza zarar getirenler, ırz ve namusa tecavüz edenler, ganimet mallarını ellerinde tutan ve bunlardan bilgisi olup da haber vermeyenler ile suç işleyenlerin hepsi Harp Divanına verileceklerdir”*. Bu suretle Karaisalı'da yönetim, disiplin altına alınmış oldu. Karaisalı merkez heyetine de geçici olarak Kaymakam Sadittin Beybaba'nın başkanlığında, müftü Hacı Mehmet Efendi (Aldatmaz), kurmay başkanı Mustafa Özbek, Yargıç Reşit, Ali Haydar, Jandarma Komutanı Hasan, Karargah Komutanı Hulusi (Akdağ), esirler görevlisi Münir, Abdullah Ağa ve Ahmet Cevheribucak getirildiler.²⁶

Pozantı düşman istilasından kurtulduktan sonra 5 Ağustos 1920'de M. Kemal Paşa ve Fevzi Paşa'nın da katılımıyla Pozantı'da Kongre yapıldı. Bu kongrenin sonunda işgal altındaki Adana Vilâyeti merkezi Pozantı'ya taşındı ve valiliğe vekâleten İsmail Safa (Özler) Bey atandı. Bundan sonra Karaisalı'daki Kuvayı Milliye Merkezi de Pozantı'ya alındı. Bunun üzerine Karaisalılar bu durumdan rahatsız olmuşlardı. Bundan sonra ise, 8 Ekim 1920'de tekrar Pozantı'da 2. bir kongre ile bu durum giderilmeye çalışıldı.²⁷

FADIL MUHAREBESİ

2-3 Ekim 1920 tarihlerinde Konya'da baş gösteren Delibaş (Mehmet) isyanı üzerine Güney Cephesinden bazı birliklerin buraya kaydırılmasını haber alan Fransızlar; 1920 yılının Ekim ayında Adana cephesinde genel bir taarruza başlamışlardı.²⁸ Bu genel taarruzlarında Fransızlar, bir yandan Osmaniye; istikametinde, diğer yandan ise Kurttepe-Fadıl kuzeyindeki Çakıt ırmağı boyunca iki koldan saldırıya geçmişlerdi. Bu genel taarruzdan amaçları ise, Millî

²⁶ Süleyman Hatipoğlu, “Millî Mücadele’de Karaisalı”, *Güneyde Kültür Dergisi*, S 112 (Haziran, 1998), Antakya, 1998, s. 20-21; Kemal Çelik, *a.g.e.*, s. 253.

²⁷ Pozantı Kongreleri için bkz., Süleyman Hatipoğlu, *Türk-Fransız Mücadelesi (Orta Toros Geçitleri 1915-1921)*, Ankara, 2001, s. 97 vd.

²⁸ Ali Fuat Cebesoy, *Millî Mücadele Hatıraları*, C1, İstanbul, 1953, s. 418-419; Ahmet Cevdet Çamurdan, *Kurtuluş Savaşında Doğu Kilikya Olayları*, Adana, 1969, s. 161 vd.

Kuvvetlerin merkezi olan Pozantı üzerine yürüterek, Orta Toros Geçitleri'ne hakim olmaktadır.²⁹

Fransızlar bu taarruzlarını top, uçak ve makinalı tüfeklerin desteğinde sürdürürken, tepelerde millî kuvvetlerimizin direnişiyle karşılaştılar. Bu esnada şiddetli çarpışmalar meydana gelmiş, Fransızlar çok kayıp vermelerine rağmen taarruzlarına devam etmişler ve bu çarpışmalarda üstün duruma geçmişlerdi.³⁰

Bunun üzerine, Konya'da bulunan Dâhiliye Bakanı Refet (Bele) Bey, buradaki İsmail Ferahim (Şalvuz) Bey'den birlikleriyle beraber, Pozantı'ya hareketini istemişti. Hemen, İ. Ferahim Bey Pozantı'daki millî kuvvetlerin yardımına koşmuştu. 23 Kasım'da cepheye intikal eden bu yeni kuvvetler; Fransızların eline geçmiş olan Fadıl tepeleri ve Tepeçaylak'a doğru hareket etmişlerdi. Bu esnada Kavaklıhan grubunun şiddetli yan ateşine maruz kalan Fransızlar, takviye birliklerinin de geldiğini haber alınca, geri çekilmek zorunda kalmışlardı (25 Kasım 1920). Bu çekilme üzerine, millî kuvvetler, Adana'ya doğru hareket etmişler ve düşmanı takip ederek, taarruzlarını da etkisiz hale getirmişlerdi.³¹

Diğer taraftan Fadıl Muharebesi'nin politik açıdan da büyük önemi olmuştur. Fransızların yapmış oldukları bu genel taarruz; Osmaniye'deki Kovanbaşı ve Kanlı Geçit savaşlarında olduğu gibi; Fadıl Tepesi'nde de ağır yenilgiye uğramaları sonucunda, Fransız devlet adamları Çukurova'dan tamamen umutlarını kesmişler ve boş yere savaşı uzatmaktansa, antlaşma yolunu seçerek TBMM Hükümeti'ni resmen tanımışlardı. Ayrıca "*İç Durum*"un hiç de iyi olmadığı bir dönemde gerçekleşen Fadıl Muharebesi, ayrılıkları ortadan kaldırmış vatan kavramını her şeyin üstünde tutan bölge halkını tekrar kaynaştırmış ve millî kuvvetlerimizin manevi yönünü de yükselterek büyük moral kazanmalarına neden olmuştur.³²

²⁹ İ. Ferahim Şalvuz, **Kurtuluş Savaşında Kahraman Çukurovalılar**, İstanbul, 1938, s. 97-98; Kasım Ener, **Çukurova Kurtuluş Savaşı'nda Adana Cephesi**, Ankara, 1970, s. 253.

³⁰ İ. Ferahim, Şalvuz, **a.g.e.**, s. 97-98.

³¹ Kasım Ener, **a.g.e.**, s. 254; Kemal Çelik, **Millî Mücadele'de Adana ve Havalisi (1918-1922)**, Ankara, 1999, s. 455 vd.; Necati Çıplak, **İçel Tarihi**, Ankara, 1968, s. 263-264.

³² Kasım Ener, **a.g.e.**, s. 264.

SONUÇ

Adana ve havalisi Fransızlar tarafından işgal edildikten sonra, Adana'daki Kuva-yı Milliye mensupları Sivas'a giderek Mustafa Kemal Paşa'dan talimat almışlardı. Bundan sonra Kayseri ve Niğde'de teşkilatlanmışlar, daha sonra ise 01 Nisan 1920 tarihinde Kuva-yı Milliyecilerin eline geçen Karaisalı'ya taşınarak faaliyetlerini burada devam ettirmiştir. Karaisalı, Çukurova'nın Kuva-yı Milliye merkezi olmuş bütün Adana'daki Millî Direniş hareketleri buradan organize edilmiş ve yönetilmiştir.

25 Mayıs 1920'de Pozantı ve yöresi düşmandan temizlendikten sonra 5 Ağustos 1920'de Mustafa Kemal Paşa maiyetiyle beraber Pozantı'ya gelmiş, burada bir kongre toplayarak, Adana Vilayet Merkezini Pozantı'da oluşturmuştu. Böylelikle Bölgedeki millî kuvvetlerin Merkez Karargâhı da Karaisalı'dan Pozantı'ya nakledilmişti. Bu durum Karaisalı halkını biraz da olsa küstürmüştü. Üstelik Karaisalı'da bulunan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Merkezi'nin Pozantı'ya taşınması³³ Karaisalıları büsbütün çileden çıkarmıştı.³⁴ Bu durum üzerine Adana (Pozantı) Valisi Mehmet Nuri (Conker) Bey çok sıkı tedbirlere başvurarak 8 Ekim 1920 günü Pozantı'da bir kongre toplamış ve bu kongrede meseleleri hallederek bölgede kardeşliğe dayalı bir ortamı da sağlamıştı.³⁵

Bu bağlamda yörede yapılan İkinci Pozantı Kongresi ile iç barış sağlanmıştı. Bundan sonra da gerçekleşen Fadıl Muharebesi'nde elde edilen zafer sonrası da Çukurova'da Millî Mücadele bütün hızıyla devam etmiş ve Sakarya Meydan Muharebesi'nin büyük ve önemli bir zaferle neticelenmesi üzerine; Fransa ile Türkiye arasında 20 Ekim 1921'de imzalanan Ankara İtilafnamesi ile bölge tamamen Fransız işgalinden kurtarılmıştır.³⁶

Böylece Adana ve Havalisinin kurtuluş mücadelesi Karaisalı'da başlamıştı. Karaisalı halkı her türlü fedakârlığı göstererek Kuva-yı Milliye'nin bölgede teşkilatlanmasına yardım etmiş ve bu yardımı, mücadelenin sonuna

³³ Gani Girici, "Çukurova'nın İşgali ve Millî Mücadele'nin Önemli Olayları", **Yeni Adana**, (21 Aralık 1977), Adana, 1977; Hasan Akıncı, "Kurtuluş Savaşı Hatıraları", **Kuva-yı Milliye Dergisi**, S 70, Mersin, 1966.

³⁴ Süleyman Hatipoğlu, **Türk-Fransız Mücadelesi (Orta Toros Geçitleri 1915-1921)**, Ankara, 2001, s. 104.

³⁵ "Kongre", **Yeni Adana**, S 20, (9 Teşrin evvel 1336), Pozantı, 1920.

³⁶ Süleyman Hatipoğlu, **Türk-Fransız Mücadelesi (Orta Toros Geçitleri 1915-1921)**, Ankara, 2001, s. 127.

kadar da sürdürmüştür. Son söz olarak şunu söyleyebiliriz: Çukurova'nın millî mücadelesinde Karaisalı'nın yeri ve önemi asla inkâr edilemez.

KAYNAKÇA

A- Basılı Belgeler

Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, C IV, Haz. Nimet Arslan, Ankara, 1964.

ATASE, **İstiklal Harbi Güney Cephesi**, C 4, Ankara, 1966.

“Kongre”, **Yeni Adana**, S 20 (9 Teşrini evvel 1336), Pozantı, 1920.

Mustafa Kemal, **Nutuk**, C 1, İstanbul, 1982.

B- Hatıralar

Akıncı, Hasan, “Kurtuluş Savaşı Hatıraları”, **Kuva-yı Milliye Dergisi**, S 70, Mersin, 1966.

Cebesoy, Ali Fuat, **Millî Mücadele Hatıraları**, C 1, İstanbul, 1953.

Çamurdan, Ahmet Cevdet, **Kurtuluş Savaşında Doğu Kilikya Olayları**, Adana, 1969.

Ener, Kasım, **Çukurova'nın İşgali ve Kurtuluş Savaşı**, İstanbul, 1963.

Ener, Kasım, **Çukurova Kurtuluş Savaşı'nda Adana Cephesi**, Ankara, 1970.

Girici, Gani, “Kilikya Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinde Kimler Vazife Aldı” **Yeni Adana (21 Aralık 1977)**, Adana, 1977.

Girici, Gani, “Çukurova'nın İşgali ve Millî Mücadele'nin Önemli Olayları”, **Yeni Adana (21 Aralık 1977)**, Adana, 1977.

Şalvuz, İ. Ferahim, **Kurtuluş Savaşında Kahraman Çukurovalılar**, İstanbul, 1938.

Tufan, Osman, **Kilikya Doğu Bölgesinde Millî Hareketler ve Kozan Sancağı ile Mülhakatın Kurtuluş Hatıraları**, İstanbul, 1964.

Yüreğir, Ahmet Remzi, “Adana Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Nasıl Kuruldu” **Yeni Adana (5 Ocak 1967)**, Adana, 1967.

Yüreğir, Ahmet Remzi, “İşgal Zulüm Fecaat, Esaret Karşısında Türk Çocuklarının Gördükleri Fedakârlıklar”, **Yeni Adana (14 Mayıs 1953)**, Adana, 1953.

C- Tetkik Eserler ve Makaleler

Akyüz, Yahya, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu 1919-1922**, Ankara, 1988.

Çelik, Kemal, **Millî Mücadele’de Adana ve Havalisi (1918-1922)**, Ankara, 1999.

Çıplak, Necati, **İçel Tarihi**, Ankara, 1968.

Hatipoğlu, Süleyman, “Millî Mücadele’de Karaisalı”, **Güneyde Kültür Dergisi**, S 112, (Haziran, 1998), Antakya, 1998.

Hatipoğlu, Süleyman, “Millî Mücadele’de Suriye İtilafnamesi’nin Yeri”, **Millî Mücadele’de Güney Bölgesi Sempozyumu (25-27 Aralık 2013 Gaziantep)**, Ankara, 2015.

Hatipoğlu, Süleyman, **Fransa’nın Çukurova’yı İşgali ve Pozantı Kongresi**, Ankara, 1989.

Hatipoğlu, Süleyman, **Türk-Fransız Mücadelesi (Orta Toros Geçitleri 1915-1921)**, Ankara, 2001.

Saral, Hulki; Saral, Tosun, **Vatan Nasıl Kurtuldu**, Ankara, 1970.

Selek, Sebahattin, **Millî Mücadele (Ulusal Kurtuluş Savaşı)**, İstanbul, 1981.

Toros, Taha, **Kurtuluş Savaşı’nda Çukurova**, Ankara, 2001.

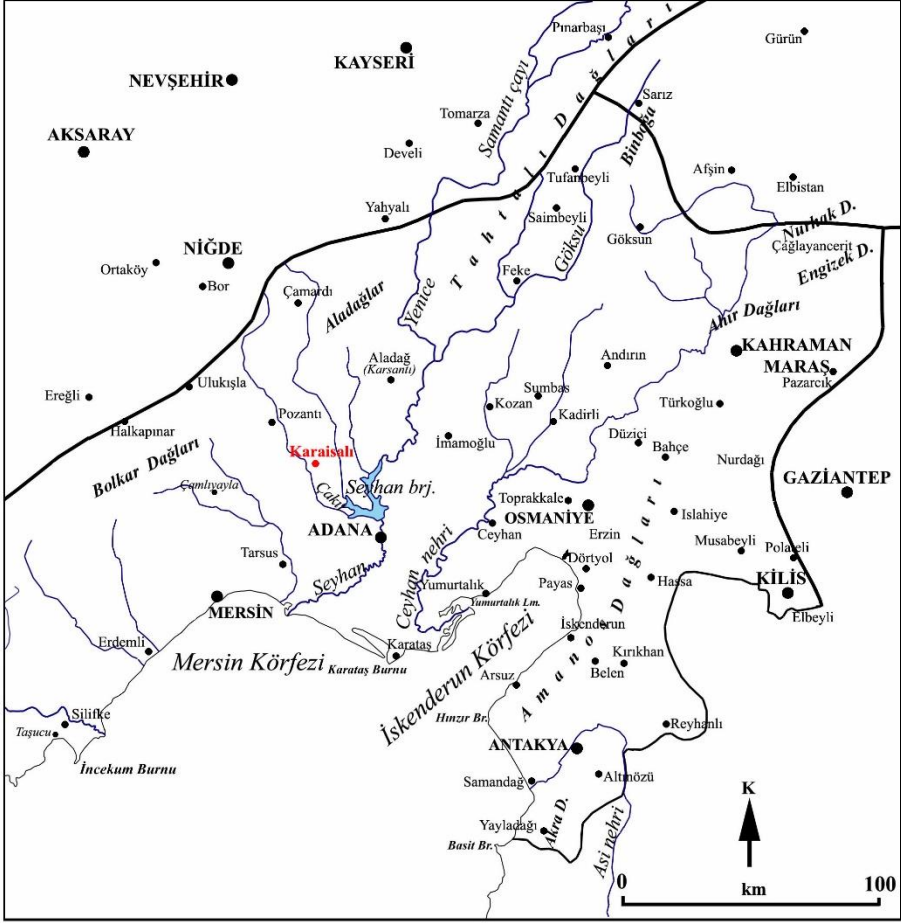
D- Süreli Yayınlar

Güneyde Kültür Dergisi

Kuva-yı Milliye Dergisi

Yeni Adana Gazetesi

Ekler

Harita 1: Adana ve Havalisi Haritası (Çizen: Dr. Döndü Üçeçam Karagel).

Resim 1: Karaisalı Kuva-yı Milliye Anıtı.

Resim 2: Karaisalı Kuva-yı Milliye Anıtı.